

УДК 811.161.3

ДА СКЛАДАННЯ СЛОЎНІКА «КРЫЛАТЫЯ АФАРЫЗМЫ Ў
БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ: З БІБЛЕЙСКИХ КРЫНІЦ»
(лексікаграфічныя матэрыялы)*

Яўген Іваноў

кандыдат філалагічных навук, дацэнт, загадчык кафедры тэарэтычнай і
прыкладной лінгвістыкі Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. А. Куляшова
(Магілёў, Рэспубліка Беларусь)
e-mail: ivanov-msu@mail.ru
ORCID: 0000-0002-6451-8111

У артыкуле вызначаны прынцыпы і распрацаваны ўзор сістэмнага і комплекснага лінгвістычнага апісання крылатых афарызмаў, якія паходзяць з Бібліі і ўжываюцца ў сучаснай беларускай літаратурнай мове, у спецыяльным нарматыўным слоўніку (тлумачальным даведніку з гістарычна-этымалагічнымі каментарыямі і адпаведнікамі ў рускай мове). Прапанаваны матэрыялы да слоўніка, у якіх апісана каля трыццаці найбольш ужывальных ў сучаснай беларускай мове афарыстычных адзінак з біблейскіх крыніц.

Ключавыя словы: Біблія; сучасная беларуская мова; афарызм; крылате слова; слоўнік; норма літаратурная; этымалогія; супастаўленне; эквівалент; руская мова.

Ivanov Eugene. On Compiling the Dictionary «Winged Aphorisms in the Modern Belarusian: from Bible» (Lexicographical Materials).

The research material is biblical aphorisms, which function as winged in the Modern Belarusian. The subject of research is the lexicographical description winged biblical aphorisms.

The purpose of research to determine the principles and create a pattern of systemic and comprehensive linguistic description of stable aphorisms, which are derived from the Bible and are used in the Modern Belarusian. This description will be in a special, normative (explanatory) dictionary with historical and etymological commentary and equivalents in Modern Russian.

The research methodology is (1) a linguistic method of structural-semantic modeling of winged units (expressions and aphorisms) in synchronous and diachronic aspects in a wide factual material, as a result of a complex descriptive and comparative analysis of facts of different languages, and (2) methods of fixation, systematization and lexicographical description of winged units according to the principle of completeness of the phraseological dictionary.

The study found that in the Modern Belarusian is actively used at least 300 winged aphorisms, which are derived from the Bible. Such aphoristic units must systematically and comprehensively described separately in a special linguistic dictionary «Winged aphorisms in the Modern Belarusian: from Bible». A dictionary should be qualified as a linguistic normative type (explanatory) of a dictionary with historical, etymological and comparative components.

Biblical aphorisms should be codified in the dictionary according to various parameters of the literary norm (standard form, meaning, stylistic characteristic, use in speech, biblical origin, the ratio of content and form to the biblical original). Each winged aphorism should be described separately in the dictionary: (1) the basic form and all variant and optional forms, (2) stylistic, functional and

© Іваноў Я., 2018

* Даследаванне выканана пры фінансавай падтрымцы Беларускага рэспубліканскага фонду фундаментальных даследаванняў (разам з РФФД) у рамках навуковага праекта № Г18Р-301.

(if necessary) expressive and evaluative features, (3) historical and etymological commentary, (4) biblical context, (5) linguistic and cultural commentary, (6) explanation of the meaning and (if necessary) situations of use, (7) examples of use in speech (mass media, journalism, literary works), (8) equivalents in Modern Russian.

The principles and parameters of the lexicographic description of biblical aphorisms that are used as winged in the Modern Belarusian will be used to create the dictionary «Winged aphorisms in the Modern Belarusian: from Bible» The study describes the thirty most used aphoristic units that are materials for the dictionary.

Keywords: Bible; Modern Belarusian; aphorism; a winged word; dictionary; literary norm; etymology; comparison; equivalent; Modern Russian.

Уводзіны. Крылатыя словы – гэта шырока распаўсюджаныя ў маўленні разнастайныя паводле зместу і граматычнай структуры ўстойлівыя выразы ці выслоўі (у тым ліку афарызмы), якія характарызуюцца наяўнасцю аўтара ці пэўнай тэкставай крыніцы паходжання. Асацыяцыя з індывідуальна-аўтарскім паходжаннем ці тэкставай крыніцай з цягам часу можа нейтралізавацца або знікаць у свядомасці носьбітаў мовы [Іванов 2000], і тады крылатыя словы пачынаюць ужывацца як фразеалагізмы ці прыказкі. Найбольш прадуктыўнымі крыніцамі крылатых слоў лічацца літаратурныя творы, аднак не менш значнымі з’яўляюцца фальклорныя творы [Іваноў 2005], а таксама канфесіянальныя тэксты, у тым ліку кананічныя [Мокиенко 2007].

Крылатыя словы ў беларускай літаратурнай мове складаюць вялікі пласт адзінак як уласна беларускага паходжання, так і запазычаных з іншых моў [Венідзіктаў, Іваноў 2002; Венідзіктаў 2003; Цеплякова 2009а; Цеплякова 2009б; Цеплякова 2009в; Цеплякова 2010а; Цеплякова 2010б]. З вялікай колькасці іншамоўных крыніц (літаратурна-мастацкіх, публіцыстычных, філасофскіх, навуковых, юрыдычных, канфесіянальных твораў, выказванняў вядомых асоб, фальклорных тэкстаў і інш.) у беларускую мову ўвайшлі адзінкі, якія ў найбольшай ступені адпавядаюць светапогляду, звычайным і эстэтычным уяўленням беларусаў.

Афарызмы, да якіх мэтазгодна адносіць толькі закончаныя выказванні абагульнена-ўніверсальнага зместу [Іванов 2016; Іваноў 2017а; Іванов 2018], складаюць значную частку крылатых слоў [Іваноў 2017б], што ўжываюцца ў сучаснай беларускай літаратурнай мове, адрозніваюцца спецыфічнымі моўнымі ўласцівасцямі і патрабуюць асобнага вывучэння і лексікаграфічнага апісання.

Крылатыя афарызмы ў беларускай мове, на сённяшні дзень вельмі мала даследаваныя [Іваноў 2015]. Так, крылатыя афарызмы з уласна беларускіх літаратурных крыніц часткова адлюстраваны ў вядомым зборніку «Крылатыя словы і афарызмы» [Янкоўскі 1960] а таксама ў лінгвакраіназнаўчым «Слоўніку беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў» [Слоўнік 1997]. Крылатыя афарызмы з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц VIII да н. э. – XX стст. часткова прадстаўлены ў тлумачальным слоўніку «Крылатыя афарызмы ў беларускай мове» [Іваноў 2011]. Беларускія крылатыя афарызмы з біблейскіх крыніц пакуль не былі прадметам лексікаграфічнага апісання ў асобным лінгвістычным даведніку, акрамя полілінгвальнага слоўніка крылатых выразаў і афарызмаў у англійскай, беларускай, нямецкай, рускай, славацкай і ўкраінскай мовах [Лепта 2014].

Па выніках папярэдніх даследаванняў устаноўлена, што ў сучаснай беларускай літаратурнай мове ўжываецца значная колькасць крылатых выразаў і афарызмаў, якія паходзяць з Бібліі [Іваноў 2014]. Такія крылатыя выразы і афарызмы павінны апісвацца асобна ў спецыяльных лінгвістычных даведніках

біблейскаму, у тым ліку на шырокім моўным фоне [О переводном словаре 2015; Лепта библейской мудрости 2016; Иванов, Мокиенко 2017]. Адным з такіх даведнікаў павінен стаць слоўнік крылатых афарызмаў у беларускай мове (з біблейскіх крыніц).

Мэта даследавання – вызначыць прынцыпы і стварыць узор сістэмнага і комплекснага лінгвістычнага апісання ўстойлівых афарызмаў, якія паходзяць з Бібліі і ўжываюцца ў сучаснай беларускай літаратурнай мове, у спецыяльным лінгвістычным даведніку нарматыўнага тыпу (тлумачальным слоўніку з гістарычна-этымалагічнымі каментарыямі і адпаведнікамі ў рускай мове).

Метадалагічная аснова даследавання складаецца (1) з лінгвістычнага метаду структурна-семантычнага мадэлявання крылатых адзінак (выразаў і афарызмаў), якія паходзяць з Бібліі, у сінхранічным і дыяхранічным аспектах на шырокім фактычным моўным матэрыяле, атрыманым у выніку комплекснага дэскрыптыўнага і супастаўльнага аналізу фактаў розных моў (распрацаванага Д. Балакавай, Х. Вальтэрам, В.М. Макіенкам), а таксама (2) з метадыкі фіксацыі, сістэматызацыі і слоўнікавага апісання крылатых адзінак паводле прынцыпа лексікаграфічнай паўнаты ў фразеалогіі (сфармуляванага ў свой час Б.А. Ларыным і дапоўненага В.М. Макіенкам і інш.) [Walter, Mokienko 2009; Deutsch-polnische 2010; Walter 2012; Лепта 2012; Наследие Библии 2013; Die slawische Phraseologie 2013; Из библейской мудрости 2015].

Метадалагічная аснова даследавання папярэдне паспяхова апрабавана аўтарам на матэрыяле крылатых выразаў і афарызмаў беларускай мовы пры ўкладанні іх лінгвістычных слоўнікаў [Крылатыя выразы 2004; Крылатыя выразы 2006; Крылатыя афарызмы 2011], а таксама пры лексікаграфічным апісанні біблейскіх выразаў і афарызмаў беларускай мовы ў супастаўленні з германскімі мовамі (англійскай, нямецкай) і славянскімі мовамі (рускай, славацкай, украінскай) [Лепта 2014].

1. Склад, аб'ём, змест і прызначэнне слоўніка

У тлумачальным слоўніку *«Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з біблейскіх крыніц»* павінны быць адлюстраваны шырока распаўсюджаныя ў сучаснай беларускай літаратурнай мове крылатыя афарызмы з біблейскіх крыніц (Старога завету, Новага завету) паводле кананічнага перакладу Бібліі на сучасную беларускую літаратурную мову [Біблія 2002].

У выніку фронтальнага аналізу мовы сродкаў масавай інфармацыі, публіцыстычных тэкстаў, твораў мастацкай літаратуры ў сучаснай беларускай мове зафіксавана ўжыванне каля 400 афарыстычных адзінак, паходжанне якіх звязана з біблейскімі крыніцамі. Пераважная частка вызначаных афарызмаў характарызуецца рэгулярным ужываннем і высокай ступенню прадуктыўнасці пры спараджэнні рознага кшталту вытворных ад іх адзінак (рэмінісцэнцый, алюзій і інш.). Такія афарызмы складаюць актыўную частку фонду крылатых біблейскіх афарызмаў, якія ўжываюцца ў сучаснай беларускай літаратурнай мове і могуць быць апісаны ў нарматыўным (тлумачальным) даведніку.

Аб'ём слоўніка мэтазгодна абмежаваць 300 крылатымі афарызмамі з біблейскіх крыніц. Біблейскія афарызмы трэба апісваць паслядоўна наступным чынам. Да кожнай адзінкі даць яе апісанне паводле існуючай літаратурнай нормы (кадыфікаваныя форму, стылістычную характарыстыку, тлумачэнне значэння ці сітуацыі ўжывання), ілюстрацыі выкарыстання ў публіцыстычных і мастацкіх тэкстах, этымалагічную і гістарычную даведкі. Пры неабходнасці забяспечыць афарыстычныя адзінкі лінгвістычнымі ці лінгвакультуралагічнымі каментарыямі. Усе крылатыя афарызмы неабходна параўнаць з эквівалентнымі

адзінкамі ў рускай мове, што аблегчыць карыстанне слоўнікамі тым, хто ведае рускую мову ці вывучае беларускую мову як другую ва ўмовах беларуска-рускага двухмоўя.

Слоўнікі прызначаны ў першую чаргу студэнтам і выкладчыкам ВНУ, таму можа выкарыстоўвацца ў якасці дапаможніка пры вывучэнні афарыстыкі сучаснай беларускай мовы і біблейскіх тэкстаў у перакладзе на сучасную беларускую літаратурную мову. Даведнік будзе карысным для школьнікаў і настаўнікаў, журналістаў і рэдактараў, а таксама ўсіх тых, хто цікавіцца афарыстыкай беларускай мовы і біблейскай мудрасцю.

2. Структура і змест слоўнікавага артыкула

Слоўнікавы артыкул ў тлумачальным слоўніку «*Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з біблейскіх крыніц*» павінен складацца з загаловачнай адзінкі, стылістычнай паметы, гістарычна-этымалагічнай даведкі, біблейскага кантэксту, лінгвістычных ці лінгвакультуралагічных каментарыяў, тлумачэння значэння (пры неабходнасці сітуацыі ўжывання ў маўленні), ілюстрацыйнага матэрыялу, адпаведнікаў у рускай мове.

Крылаты афарызм як **загаловачная адзінка** даецца ў сваёй найбольш ужывальнай форме з адзначэннем варыянтных і факультатыўных кампанентаў. **Стылістычная памета** характарызуе крылаты афарызм паводле яго моўна-стылістычнага ўжывання, функцыянальна-стылістычнай прыналежнасці, а таксама (пры неабходнасці) экспрэсіўна-ацэначнай афарбоўкі. **Гістарычна-этымалагічная даведка** складаецца з апісання, адкуль паходзіць крылаты афарызм, а таксама цытаты з біблейскай крыніцы, дзе ўжываецца яго прататып. **Біблейскі кантэкст** набывае асаблівую значнасць у выпадках, калі форма крылатага афарызма і яго прататыпа не супадаюць, а таксама ў тых выпадках, калі веданне кантэксту біблейскай першакрыніцы патрэбна для разумення прамога ці пераноснага сэнсу дадзенай крылатай адзінкі. **Лінгвістычныя і лінгвакультуралагічныя каментарыі** даюцца ў выпадках, калі яны патрэбны. Так, лінгвістычнага каментарыя патрабуюць выпадкі, калі адначасова з крылатым афарызмам у беларускай мове ўжываецца крылаты выраз (утвораны ад гэтага афарызма або як яго вытворная аснова), паходжанне якога незалежна ад крылатага афарызма суадносіцца носьбітамі мовы з біблейскай крыніцай. Лінгвакультуралагічны каментарый патрэбны ў выпадках, калі на змест, форму ці актыўнасць ужывання ў маўленні крылатага афарызма біблейскага паходжання паўплывалі экстралінгвістычныя фактары культурнага характару – выкарыстанне гэтага афарызма ў пэўным сэнсе ці ў адметнай форме ў папулярным мастацкім творы, ужыванне гэтага афарызма вядомай асобай і інш.

Тлумачэнне значэння крылатых афарызмаў робіцца ў слоўніку ў форме разгорнутага апісання суджэння ці сітуацыі, якія азначаюцца адпаведнай адзінкай. Гэты элемент слоўнікавага артыкула набывае асаблівую значнасць у тых выпадках, калі значэнне крылатага афарызма не вынікае з сумы значэнняў яго лексічных кампанентаў. У выпадках, калі крылаты афарызм мае некалькі значэнняў, яны падаюцца паводле сваёй значнасці і нумаруюцца па парадку. У неабходных выпадках даецца **характарыстыка сітуацыі ўжывання** крылатага афарызма ў форме тлумачэння, дзе, калі, у дачыненні да чаго ці каго, пры якіх умовах, з якой мэтай і да т.п. звычайна ўжываецца адпаведная адзінка. Значэнне крылатага афарызма, яго сітуацыйная характарыстыка, формы рэалізацыі ў маўленні ілюструюцца ў слоўніку цытатамі з мастацкіх твораў беларускіх пісьменнікаў і з сучасных перыядычных выданняў. **Ілюстрацыйны**

матэрыял падаецца паводле стандартаў беларускага правапісу, якія выкарыстаны ў першакрыніцах. Кожная цытата з мастацкай літаратуры пашпартызуецца (суправаджаецца ўказаннем прозвішча аўтара і назвы твора, а з перыядычнага друку – назвы газеты ці часопіса, даты або нумара і года выдання).

Усе крылатыя афарызмы параўноўваюцца з эквівалентнымі адзінкамі ў рускай мове. Неабходнасць такога параўнання абумоўлена тым, што многія крылатыя афарызмы з біблейскіх крыніц трапілі ў беларускую мову не непасрэдна з тэксту Бібліі, а з рускай мовы, дзе яны шырока ўжываюцца. Тыя крылатыя афарызмы, якія трапілі ў беларускую мову з рускай, часта маюць адметную лексічную і граматычную арганізацыю. **Адпаведнікі з рускай мовы** падаюцца паводле такіх аўтарытэтных даведнікаў біблейскіх крылатых выразаў рускай мовы, як «Толковый словарь библейских выражений и слов» [Толковый словарь 2010], «Давайте говорить правильно! Словарь библейских крылатых выражений» [Мокиенко 2007]. З практычнага пункту погляду рускамоўныя адпаведнікі прызначаны палегчаць карыстанне слоўнікам тым, хто ведае рускую мову ці вывучае беларускую мову як другую ва ўмовах беларуска-рускага двухмоўя.

3. Узор слоўніка

Паводле вызначаных прынцыпаў лексікаграфічнага апісання крылатых афарызмаў з біблейскіх крыніц распрацаваны наступны ўзор слоўнікавых артыкулаў, на падставе якіх будзе ўкладзены тлумачальны слоўнік «*Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з біблейскіх крыніц*». Фактычным матэрыялам для распрацоўкі ўзораў слоўнікавых артыкулаў для даведніка былі абраны каля 30 найбольш ужывальных у сучаснай беларускай літаратурнай мове біблейскіх афарызмаў [Лепта 2014].

БАЧЫМ СУЧОК У ВОКУ БРАТА СВАЙГО, А БЕРВЯНА Ў СВАІМ НЕ ЗАЎВАЖАЕМ або **У ЧУЖЫМ ВОКУ САЛОМКУ (САЛОМІНКУ) БАЧЫМ, А Ў СВАІМ [І] БЕРВЯНА НЕ ЗАЎВАЖАЕМ** або **У ЧУЖЫМ ВОКУ І ПАРУШЫНКУ ЎГЛЕДЗІМ, А Ў СВАІМ І ЦЭЛАЙ КАЛОДЫ НЕ ПАБАЧЫМ** (кніжн., публ., неадабр. або іран.) ← афарызм утвораны ад выразу *бачыць (глядзець на) парушынку ў воку брата свайго, але не адчуваць бервяна (калоды) у сваім воку*, які ўжываецца ў Новым запавеце. ◀✚ «Ня судзеце, каб і вас ня судзілі; бо якім судом судзіце, такім вас судзіць будучь; і якою мераю мерыце, такою і вам будучь мерыць. І што ты глядзіш на парушынку ў воку брата твайго, а калоды ў воку сваім не адчуваеш? Альбо, як скажаш брату свайму: Дай, я выму парушынку з вока твайго»; а вось у тваім воку калода? Крывадушнік! вымі спачатку калоду са свайго вока, і тады ўбачыш, як выняць парушынку з вока брата твайго» (Мв 7, 1-5). «Што ты глядзіш на парушынку ў воку брата твайго, а калоды ў сваім воку не адчуваеш?» (Лк 6, 41). Δ Разам з крылатым афарызмам у беларускай мове ўжываецца крылаты выраз *у чужым воку [і] пылінку бачыць, а ў сваім [і] бервяна не заўважае х т о*. □ Людзі схільны звяртаць увагу на чые-небудзь невялікія недахопы, нязначныя памылкі і г.д., але не заўважаць на ўласныя, больш значныя. 📖 Народнае выслоўе кажа: «У чужым воку нават парушынку заўважае, а ў сваім і бервяна не бачыць». Час паказаў, што мудрае назіранне характарызуе сітуацыю, якая склалася ў Беларусі і вакол яе. (С. Законнікаў. Бервяно ў воку). Што глядзіш ты ўсё на парушынку ў воку брата свайго? А між тым Не заўважыў калоды аршыннай У прыдзірлівым воку сваім. Як ты можаш сказаць твайму брату: «Браце, дай выму з вока твайго Парушынку», калі ты не бачыш, Як зручней падысці да яго? Крывадушнік!

Спярша ты калоду Вымі з вока свайго і тады, Калі зрок твой адчуе свабоду, Выручай вока брата з бяды. (І. Лагвіновіч. Нагорная пропаведзь Ісуса Хрыста).

◆ *Руск.:* ВИДЕТЬ (ЗАМЕЧАТЬ) СУЧОК В ЧУЖОМ ГЛАЗУ [И НЕ ВИДЕТЬ (НЕ ЗАМЕЧАТЬ) БРЕВНА В СВОЁМ] (кніжн., публ., неадобр. *или* ирон.).

ВЕРА ГАРАМІ РУХАЕ або ВЕРА [І] ГАРУ З МЕСЦА ЗРУШЫЦЬ (СКРАНЕ, ССУНЕ) (кніжн., публ.) ⇐ афарызм склаўся ў выніку абагульнення зместу фрагмента тэксту Евангелля ад Мацвея. ◀† «А Ісус сказаў ім: ад няверства вашага; бо праўду кажу вам: калі вы будзеце мець веру з гарчычнае зерне і скажаце гары гэтай: «перайдзі адсюль туды», і яна прыойдзе; і нічога ня будзе немагчымага вам» (Мв 17, 20). □ **1. Моцнае рэлігійнае пачуццё дапамагае рабіць немагчымае. 2. Перакананасць у праўдзівасці ўласнай справы дапамагае пераадолець усе перашкоды, якія з ёй звязаны.** 📖 Усе дзеці нараджаюцца, каб быць паспяховымі. Адзінае, у чым яны маюць патрэбу, – гэта ў развіцці сваіх талентаў. Вера рухае горы, вера ў дзяцей можа падняць іх на такія вышыні, пра якія ім цяжка нават здагадацца. Кожны дзень можна збіраць вялікі ўраджай дзіцячых поспехаў. Дапамога дарослых заключаецца ў тым, каб навучыць дзіця тварыць. (Настаўніцкая газета. 13.10.2018). ◆ *Руск.:* ВЕРА ГОРАМИ ДВИЖЕТ (ДВИГАЕТ) *или* ВЕРА И ГОРУ С МЕСТА СДВИНЕТ (кніжн.).

ВОКА ЗА ВОКА [, ЗУБ ЗА ЗУБ] або ЗУБ ЗА ЗУБ (кніжн.) ⇐ афарызм утвораны ад формулы закона пакарання, якая неаднаразова згадваецца ў Бібліі. ◀† «Вока за вока, зуб за зуб, руку за руку, нагу за нагу» (Выхад 21, 24). «Пералом за пералом, вока за вока, зуб за зуб; як ён зрабіў шкодзіну на целе чалавека, так і яму трэба зрабіць» (Лявіт 24, 20). «Хай ня літуе вока тваё: душу за душу, вока за вока, зуб за зуб, руку за руку, нагу за нагу» (Другі закон 19, 21). «Вы чулі, што сказана: Вока за вока, і зуб за зуб» (Мв 5, 38). □ **1. За здзейсненае зло трэба адплаціць тым жа; за зло неабходна пакараць злачынцу такім жа самым злом. 2. За зло злом (трэба сплываць, адаваць, адказваць і да т.п.).** 📖 Грамадзяцца цёмны хмары, Грозьць сьвету страшнай карай, Не супыняць ужо бітваў Ні ўздыханьні, ні малітвы. Сталі ўсюды ўсімі трэсьці Неспакойства поўны весьці, Што, забыўшы людзі ўвагі, Пад крываваы пойдучь сыягі, Меч уздыме брат на брата, Стане брату брат горш ката ... Зуб – за зуб, за вока – вока ... Як і сказана ў прарокаў. (Я. Купала. Песні вайны). ◆ *Руск.:* ОКО ЗА ОКО, ЗУБ ЗА ЗУБ (кніжн.).

ЗАБАРОНЕНЫ ПЛОД САЛОДКІ (кніжн.) ⇐ афарызм утвораны ад выразу *забаронены плод* (кніжн. ‘што-небудзь недазволенае, недаступнае, а таму жаданае і прывабнае’), які склаўся на аснове зместу біблейскага міфа пра дрэва пазнання добра і зла, здымаць плады з якога Бог забараніў першым людзям – Адаму і Еве. ◀† «Наказаў Гасподзь Бог чалавеку, кажучы: з кожнага дрэва ў садзе ты будзеш есьці; а з дрэва спазнаньня добра і зла, ня еж зь яго; бо ў дзень, калі ты пакаштуеш зь яго, сьмерцю памрэш» (Быццё 2, 16-17). «І сказала жанчына змею: плады з дрэваў мы можам есьці, толькі пладоў з дрэва, якое пасярод раю, сказаў Бог, ня ежце і не чапайце іх, каб вам не памерці» (Быццё 3, 2-3). ⇐ Афарызм склаўся пад уплывам блізкага па зместу і форме выслоўя са Старога завету. ◀† «Вада крадзеная салодкая, і ўтоены хлеб смачны» (Высл 9, 17). Δ Разам з крылатым афарызмам у беларускай мове ўжываецца крылаты выраз *забаронены плод* (кніжн.). □ **Тое, чаго цяжка дасягнуць, што з’яўляецца недаступным, уяўляецца асабліва жаданым, прывабным.** 📖 Убачыўшы золата, вочы Святланы загарэліся, і, вядома ж, ёй захацелася прымерыць упрыгожанне. Больш таго, яна папрасіла будучую свякроў падарыць ёй пярсцёнак. Вольга адказала, што ні дарыць, ні мераць заручальны

пярсцёнак іншаму чалавеку нельга. Дрэнная прымета... Палажыла яго ў кішэню сваёй курткі, якая вісела ў зале, і выйшла па справах. Зразумела, што забаронены плод заўсёды салодкі. Святлана, доўга не думаючы, выцягнула кальцо і, як ні ў чым не бывала, адправілася з Ігарам дадому. (Т. Козырава. Заручальны пярсцёнак). ◆ *Руск.*: ЗАПРЕТНЫЙ ПЛОД СЛАДОК (книжн.).

МАННА НЯБЕСНАЯ З НЕБА НЕ ЗВАЛІЦА (разм.) ⇐ афарызм утвораны ад выразу *манна нябесная* (іран.), які склаўся на аснове зместу біблейскай легенды аб уцёках іудзеяў з Егіпта ў Ізраіль, дзе *манна* – гэта назва ежы, якую Бог кожны дзень пасылаў з неба, калі яны на працягу сарака гадоў ішлі па пустыні, пра што распавядаецца ў Старым заавеце. ◀☩ «Раса паднялася, і вось, на паверхні пустыні нешта дробнае, падобнае на крупы, дробнае, як іней на зямлі. І ўбачылі сыны Ізраілевыя і казалі адзін аднаму: што гэта? Бо ня ведалі, што гэта. І Майсей сказаў ім: гэта хлеб, які Гасподзь даў вам на ежу» (Выход 16, 14–15). «Назваў дом Ізраілеў хлеб той: манна. Яна была, як каляндровае насенне, белая, а смакам як ляпёшка зь мёдам» (Выход 16, 31). «Сыны Ізраілевыя елі манну сорок гадоў, пакуль ня прыйшлі ў зямлю абжытую: манну елі яны, пакуль ня прыйшлі да межаў зямлі Ханаанскай» (Выход 16, 35). «А цяпер душа нашая зьнемагае; нічога няма, толькі манна ў вачах нашых. А манна была падобная на каляндровае насенне, з выгляду, як бдолах; народ хадзіў і збіраў яе, і малоў у жорнах альбо тоўк у ступе, і гатаваў у катле, і рабіў з яе ляпёшкі; а смак яе падобны быў да смаку ляпёшак з алеем. І калі раса ападала ўначы на табар, тады сыходзіла на яго і манна» (Лікі 11, 6–9). «А манна перастала падаць на другі дзень пасыла таго, як яны пачалі есці плады зямлі, і ня было болей манны ў сыноў Ізраілевых, а яны елі ў той год плады зямлі Ханаанскай» (Ісус 5, 12). «Ён загадаў аблокам угары, і адчыніў дзверы неба, і пусціў, быццам дождж, на іх манну ў ежу, і хлеб нябесны ім даў» (Пс 77, 23–24). «Бацькі нашыя елі манну ў пустыні, як напісана: хлеб зь неба даў ім есці» (Ян 6, 31). «Бацькі вашыя елі манну ў пустыні і памерлі; а хлеб, што сыходзіць зь нябёсаў, такі, што той, хто есць яго, не памрэ» (Ян 6, 49–50). «Хто мае вуха (каб чуць), хай чуе, што Дух кажа цэрквам: пераможцу дам спажываць патаемную манну, і дам яму белы камень і на камені напісанае новае імя, якога ніхто ня ведае, акрамя таго, хто атрымлівае» (Адк 2, 17). Δ Разам з крылатым афарызмам у беларускай мове ўжываецца крылаты выраз *манна нябесная* (іран.). Δ *Манна*, як лічаць некаторыя тлумачальнікі Старога завету, магчыма, была насеннем лішайніку «леканоры» (*Lecanora esculenta*), якое можна ўжываць у якасці ежы і якое вельмі лёгкае і таму пераносіцца ветрам на вялікія адлегласці. Сучасныя качэўныя плямёны ў пустыні дагэтуль збіраюць гэта насенне, вырабляюць з яго муку і пякуць хлеб. □ **Тое, што патрэбна, само не зробіцца, ніадкуль не з’явіцца; неабходна прыкласці намаганні, каб атрымаць тое, чаго жадаеш.** ☞ Ды і лішнія грошы, здаецца, не зваліліся з неба. Можна так адкуль зваліліся, але з неба, пасля часоў нябеснай манны, акрамя дажджу ды снегу ўжо некалькі тысячагоддзяў нічога не падае. (Гарадзенская вясна. 13.06.2013). ◆ *Руск.*: МАННА НЕБЕСНАЯ.

[МАРНЫ] ЛЯМАНТ (ГОЛАС) У ПУСТЫНІ або [МАРНЫ] ЛЯМАНТ (ГОЛАС) ТАГО, ХТО КЛІЧА ў ПУСТЫНІ (кніжн.) ⇐ афарызм утвораны ад выразу *голос (лямант) таго, хто кліча ў пустыні*, які неаднаразова ўжываецца ў Бібліі. ◀☩ «Ён сказаў: я голас таго, хто кліча ў пустыні: папраўце шлях Госпаду, як сказаў прарок Ісяя» (Ян 1, 23). «Голас таго, хто кліча: у пустыні падрыхтуйце шлях Госпаду, простымі зрабеце ў стэпе сьцежкі Богу нашаму» (Іс 40, 3). «Бо Ён Той, пра Каго сказаў прарок Ісяя: голас таго, хто кліча ў пустыні,

падрыхтуйце шлях Госпаду, простымі зрабеце сыцежкі Яму» (Мв 3, 3). «Голас таго, хто кліча ў пустыні: падрыхтуйце шлях Госпаду, простымі зрабеце сыцежкі Яму» (Мк 1, 3). □ **Марна заклікаць там, дзе цябе не пачуюць, або звяртацца да тых, хто не жадае чуць, разумець, падтрымліваць і да т. п.** □ Іншай тактыкі не было. Ня можна было прыкідвацца, нешта там рабіць, бо была цішыня. Трэба было, каб прагучаў голас, голас у пустыні, каб ўсё жывое паднялося. І вось гэта было зроблена. І ісьціна была сказаная. І ісьціна падняла людзей. (Радые Свабода. Навіны. 25.06.1999). ♦ *Руск.*: ГЛАС ВОПИЮЩЕГО В ПУСТЫНЕ (книжн., публ.).

НА ПАЧАТКУ (СПАЧАТКУ, У ПАЧАТКУ) БЫЛО СЛОВА (кніжн.) ← афарызм паходзіць з Новага завету, з'яўляецца першай фразай Евангелля ад Іаана. ◀☩ «На пачатку было Слова, і Слова было ў Бога, і Слова было Богам» (Ян 1, 1). □ **Слова з'яўляецца першакрыніцай усяго; са слова пачынаецца кожная справа. Ужываецца таксама ў прамым значэнні.** □ Спачатку было слова. І яно прагучала з радыё – прыбора, што вынайшлі ў 1894–1895 гадах рускі фізік Аляксандр Папоў і італьянец Гульельмо Марконі. Тады, на памежжы стагоддзяў, вучоныя адшукалі не проста электрамагнітныя хвалі ў эфіры, але адкрылі новую эру – эру радыё, якое стала падмуркам для развіцця тэлебачання. (Сельская праўда. 14.03.2012). ♦ *Руск.*: В НАЧАЛЕ (СНАЧАЛА) БЫЛО СЛОВО (книжн., публ., часто ирон.).

НЕ АБ АДНЫМ [ТОЛЬКІ] ХЛЕБЕ ЖЫЎ [БУДЗЕ] ЧАЛАВЕК або НЕ ХЛЕБАМ АДЗІНЫМ ЖЫВЕ ЧАЛАВЕК (кніжн.) ← афарызм ужываецца ў Новым заавеце, быў выказаны Ісусам Хрыстом, калі яго спакушаў д'ябал, прапаноўваючы пераўтварыць камяні ў хлеб у доказ таго, што Ісус з'яўляецца Сынам Божым. ◀☩ «І падступіўся да Яго спакусьнік і сказаў: калі Ты Сын Божы, скажы, каб камяні гэтыя сталі хлябамі. А Ён сказаў яму ў адказ: напісана: ня хлебам адным будзе жыць чалавек, а ўсякім словам, якое зыходзіць з вуснаў Божых» (Мв 4, 3–4). «І сказаў Яму д'ябал: калі Ты Сын Божы, дык загадай гэтаму каменю зрабіцца хлебам. Ісус сказаў яму ў адказ: напісана, што «ня хлебам адным будзе жыць чалавек, а ўсякім словам Божым» (Лк 4, 3–4). ← Афарызм паходзіць са Старога завету. ◀☩ «Ён упакорваў цябе, таміў цябе голадам і карміў цябе маннаю, якое ня ведаў ты і ня ведалі бацькі твае, каб паказаць табе, што не адным хлебам жыве чалавек, а ўсякім словам, якое сыходзіць з вуснаў Госпада, жыве чалавек» (Другі закон 8, 3). □ **Чалавеку неабходна клапаціцца пра задавальненне не толькі матэрыяльных, але і духоўных патрэб; чалавек не можа абысціся без духоўнага пачатку; для чалавека духоўныя патрэбы не менш важныя, чым матэрыяльныя.** □ Прыхільнікам прынцыпу «не хлебам адзіным жыве чалавек» хацелася б нагадаць пра канфлікт паміж «иосифлянами» і «нестяжателями», якія выступалі супраць захавання ў руках царквы велізарных зямельных багаццяў (пры Іване Жахлівым царква валодала трацінай зямельнага фонду краіны). Фінальная фаза канфлікту прыйшла на XVI стагоддзе. (Новы Час. 11.08.2013). ♦ *Руск.*: НЕ О ХЛЕБЕ ЕДИНОМ ЖИВ БУДЕТ ЧЕЛОВЕК или НЕ ХЛЕБОМ ЕДИНЫМ ЖИВ ЧЕЛОВЕК (книжн.).

НЕ КАПАЙ ДРУГОМУ ЯМУ, САМ У ЯЕ ЎВАЛІШСЯ або НЕ КАПАЙ КАМУ ЯМУ, БО САМ УВАЛІШСЯ або ХТО ПАД КІМ ЯМУ КАПАЕ, [ЧАСТА] САМ У ЯЕ ЎПАДАЕ або ХТО ЯМУ КАПАЕ, ТОЙ САМ ТУДЫ ПАПАДЗЕ ← афарызм паходзіць са Старога завету. ◀☩ «Хто капае яму, той упадзе ў яе; і хто пакоціць угору камень, да таго ён вернецца» (Высл 26, 27). «Хто яму капае, той у яе і ўпадзе, і хто разбурае агароджу, таго ўкусіць змяя» (Экл 10, 8). «На ногі мае ўгатавалі сетку: душа мая панікла; выкапалі перада мною яму, і самі ўпалі ў яе» (Пс 56,

7). ⇐ Афарызм утвораны ад выразу *капаць / выкапаць яму*, які неаднаразова ўжываецца ў Старым запавеце. ◀✚ «Вось напраўду зачаў бязбожны, зацяжарыў крыўдаю і ману сабе спарадзіў, капаў дол і выкапаў яго, і ўпаў у яму, якую выкапаў: абярнецца злосьць ягоная на ягоную галаву, і зладзейства ягонае на цела ягонае ападзе» (Пс 7, 15–17). «Народы пападалі ў яму, якую выкапалі; у сетку, якую схавалі яны, ублыталі ногі свае» (Пс 9, 16). Δ Разам з крылатым афарызмам у беларускай мове ўжываецца крылаты выраз *капаць / выкапаць яму камаму, падкаго, длякаго* (неадабр.). □ **Не рабі іншым зло, бо яно вернецца да цябе ж самога.** 📖 Цар нацягаў за гэты час на кані ўдовінага сына цэлую яму смалы і падварвае яе знізу: смала аж кіпіць. А зверху палажыў тонкую чараціну. Прышоў да яго ўдовін сын. – Вось, – кажа, – табе, цар, малодшая дачка бабы Карготы: ледзь высватаў! Аддай цяпер майго каня. Цар паказаў на чараціну і кажа, пасміхаючыся ў аднабокую баряду: – Пяройдзеш па гэтай кладцы – аддам каня... Паглядзеў удовін сын на тонкую кладку – страшна зрабілася. А бабіна дачка штурхае яго пад бок: «Не бойся!» І ніхто нават не згледзеў, як уцягнула яна ў чараціну моцны сталёвы прут. – Ідзі, – кажа ўдовінаму сыну. Ён і пайшоў па чараціне. Перайшоў і кажа цару Пастаянцу: – Вось што, цар: я саслужыў табе дзве службы. Ну, дык саслужы і ты мне хоць адну: перайдзі кладку, што сам палажыў. – Але, – угаворвае цара бабіна дачка, – перайдзі, а то не быць табе маім мужам. Бачыць цар – калі ўдовін сын перайшоў, то і яму не страшна. І толькі ён ступіў на чараціну, як бабіна дачка – шморг! – і выцягнула з яе сталёвы прут... Чараціна хруснула, цар паляцеў у кіпячую смалу ды там і застаўся. – Ну вось, – кажа ўдовін сын, – не капай другому ямы, бо сам у яе ўвалішся. (Беларуская народная казка. Удовін сын). ♦ *Руск.*: НЕ РОЙ (НЕ КОПАЙ) ДРУГОМУ ЯМУ, САМ В НЕЁ ПОПАДЁШЬ.

НЕ РАБІ САБЕ КУМІРА або НЕ СТВАРАЙ / НЕ СТВАРЫ САБЕ КУМІРА (кніжн.) ⇐ афарызм паходзіць са Старога завету, з'яўляецца другой божай заповедзю; замацаваўся ва ўсходнеславянскіх мовах у форме, якая склалася ў царкоўна-славянскай мове – **Не сотвори́ себѣ кумѣра**. ◀✚ «Хай ня будзе ў цябе іншых багоў перад абліччам Маім. Не рабі сабе куміра і ніякай выявы таго, што на небе ўгары, і што на зямлі ўнізе і што ў вадзе ніжэй зямлі; не пакланяйся ім і ня службы ім, бо Я Гасподзь, Бог твой, Бог руплівец, Які карае дзяцей за віну бацькоў да трэцяга і чацьвёртага роду, што ненавідзяць мяне» (Выхад 20, 3–5). Δ Разам з крылатым афарызмам у беларускай мове ўжываецца ўтвораны ад яго крылаты выраз *ствараць / стварыць сабе куміра зкаго, зчаго*. □ **Нельга ствараць сабе бажаство, ідала з каго-ці чаго-небудзь; не варта слепа пакланяцца каму-, чаму-небудзь.** 📖 «Не ствары сабе куміра», – сказана ў Бібліі. І сапраўды, ці ёсць людзі, вартыя пакланення? А само пакланенне – ці не ад ілюзій яно? Хоць здольнасць захапляцца – гэта таксама талент. Чэрствыя і цынічныя натуры захапляцца не ўмеюць. Стварыць куміра – значыць убачыць адметнае ў іншым чалавеку. І не проста ўбачыць, а адчуць гэта ўсёй сваёй істотай, зведаць нешта падобнае на «белую зайздрасць». Дай божа, каб стасункі з кумірам прыносілі толькі карысць. Бо пачуцці да куміра заўсёды змяшчаюць у сабе закаханасць. А дзе закаханасць – там ёсць і абагаўленне. Абагаўляючы, можна спарадзіць ідала. (Н. Касцючэнка. Час жніва і час пакаяння). ♦ *Руск.*: НЕ СОТВОРИ СЕБЕ КУМИРА (кніжн.).

НЕ СЫПЦЕ БІСЕР (ПЕРЛЫ) ПЕРАД СВІННЯМІ (разм.) ⇐ афарызм паходзіць з Новага завету, ужываецца ў Евангеллі ад Мацвея. ◀✚ «Не давайце сьвятога сабакам і ня кідайце пэрлаў вашых перад свіннямі, каб яны не стапталі іх нагамі сваімі і, абярнуўшыся, не разадралі вас» (Мв 7, 6). Δ Разам

з крылатым афарызмам у беларускай мове ўжываецца крылаты выраз *сыпаць бісер (перлы) перад свіннямі*. □ **Не трэба траціць словы для тлумачэння чаго-небудзь таму, хто гэтага не можа або не хоча зразумець.** 📖 Сапраўды, глядзіш на некаторых людзей: на іх звычкі, паводзіны, знешні выгляд, і так і бачыш, што яны таго і глядзі пераўтворацца ў тую ці іншую жывёліну. Магчыма, выказанне: «Не сыпце бісер перад свіннямі» як раз аб гэтым. (АлёнКа, Алёнкіны казкі). Спадар: «Адкажыце, калі ласка, на такое пытаньне. У Бібліі ёсць такое выказванне: ня сыпце пэрлы перад свіннямі. Я гэта так разумею: пэрлы – гэта льготы, а вось каб ня сыпаць, гэтыя льготы адабралі. А народ, выходзіць, – гэта свінні? Хай мне святар падкажа, што гэта такое». (Радые Свабода. Агляд тэлефанаваньяў. 08.01.2008). ♦ *Руск.*: НЕ МЕЧИТЕ БИСЕРА ПЕРЕД СВИНЬЯМИ (кніжн.).

Нельга (НЕ МОЖНА) СЛУЖЫЦЬ БОГУ І МАМОНЕ (устар., кніжн., неадабр.) ⇐ афарызм паходзіць з Новага завету. ◀☩ «Ніхто ня можа служыць двум гаспадарам: бо альбо аднаго будзе ненавідзец, а другога любіць; альбо аднаго пачне трымацца, а другім будзе пагарджаць. Ня можаце служыць Богу і мамоне» (Мв 6, 24). «Ніякі слуга ня можа служыць двум гаспадарам, бо альбо аднаго будзе ненавідзец, а другога любіць; альбо аднаму пачне рупліва дагаджаць, а пра другога ня дбаць. Ня можаце служыць Богу і мамоне» (Лк 16, 13). Δ Разам з крылатым афарызмам у беларускай мове ўжываецца ўтвораны ад яго крылаты выраз *служыць мамоне* (устар., кніжн., неадабр.). □ **Нельга адначасова клапаціцца толькі аб матэрыяльных каштоўнасцях, дбаць аб дабрабыце і пры гэтым напоўніцу жыць духоўным жыццём.** 📖 Я – не палітык, хаця такім мяне лічаць. Я ніколі ня жыў з палітыкі. Не зарабляў на ёй грошы. Хутчэй наадварот – губляў іх. І мне не падабаецца, што сёння ў апазыцыі яны адыгрываюць вялікую ролю. «Ня можаце служыць Богу і мамоне». Хаця я і разумею глыбіню нэндзы, глыбіню адчаю, калі чалавеку не дазваляюць зарабіць неабходныя сродкі сваёю працаю, без прыслугоўвання і бяз здрады сваім ідэалам. (Ю. Хадыка. Веру ў сілу мастацтва і культуры). ♦ *Руск.*: СЛУЖИТЬ МАМОНЕ (устар., неадабр.).

Нельга (НІХТО НЕ МОЖА) СЛУЖЫЦЬ (СЛУГАВАЦЬ) ДВУМ ПАНАМ (разм., неадабр.) ⇐ афарызм паходзіць з Новага завету. ◀☩ «Ніхто ня можа служыць двум гаспадарам: бо альбо аднаго будзе ненавідзец, а другога любіць; альбо аднаго пачне трымацца, а другім будзе пагарджаць. Ня можаце служыць Богу і мамоне» (Мв 6, 24). «Ніякі слуга ня можа служыць двум гаспадарам, бо альбо аднаго будзе ненавідзец, а другога любіць; альбо аднаму пачне рупліва дагаджаць, а пра другога ня дбаць. Ня можаце служыць Богу і мамоне» (Лк 16, 13). Δ Разам з крылатым афарызмам у беларускай мове ўжываюцца ўтвораныя ад яго крылатыя выразы *служыць (слугаваць) двум панам* (разм., неадабр.) і *слуга двух паноў* (кніжн., неадабр.). Апошні набыў папулярнасць, дзякуючы шырока вядомай камедыі венецыянскага драматурга Карла Гальдоні (1707–1793) з такой самай назвай «*Il servitore di due padroni*» (1749), галоўны герой якой (слуга Труфальдзіна з Бергама) паспяхова служыць адначасова двум панам. □ **Нельга адначасова прытрымлівацца адрозных, процілеглых меркаванняў, вызнаваць дзве веры, працаваць у інтарэсах розных людзей, спраў, устаноў і да т.п.** 📖 Па словах Паўла з Візны, «шчырае папешства» пранікла нават у антытрынітарскі рух, бо некаторыя з «братоў» мелі падданых сялян і нават нявольнікаў. У адказ на заўвагу аб тым, што гэта зусім невялікія «маэнткі», Якуб з Калінаўкі заявіў: «Нельга служыць двум панам!» Падданыя гэтых маэнткаў падуладныя іх уладальнікам, значыць, яны

не могуць быць «сапраўднымі хрысціянамі» (пакланяцца «другому пану»), «Хрыстос — бог убогіх!» (Л. Іванова. Са спадчыны Сымона Буднага). ♦ *Руск.*: СЛУЖИТЬ ДВУМ ГОСПОДАМ (разг., презр.).

НІШТО НЕ ВЕЧНА (ВЕЧНАЕ) ПАД МЕСЯЦАМ (кніжн.) *або* **НЯМА НІЧОГА ВЕЧНАГА** ⇐ афарызм утвораны ад блізкага па форме выслоўя *Няма нічога новага пад месяцам (пад сонцам)*, якое ўжываецца ў Старым запавеце (Кніга Эклезіяста). ◀✚ «Што было, тое і будзе; што рабілася, тое й рабіцьмецца, і нічога новага пад сонцам няма. Бывае такое, пра што людзі кажуць: «Дзівіся, вось гэта новае»; але яно ўжо было спрадвеку, да нас» (Экл 1, 9–10). ⇐ Афарызм склаўся ў выніку абагульнення зместу шэрага фрагментаў тэксту Старога завету (Кніга Эклезіяста). ◀✚ «Якая карысьць чалавеку ад усёй працы ягонай, якую ён робіць пад сонцам? Пакаленьне прыходзіць, і пакаленьне праходзіць, а зямля векавечна стаіць» (Экл 1, 3–4). «Няма памяці пра былое; ды і пра тое, што будзе, не застанецца згадкі між тымі, што прыйдуць пасья» (Экл 1, 11). □ **Усё ў жыцці змяняецца, нічога не застаецца нязменным.** ☞ Усё сходзіць з свету доўгаскора, Нішто не вечна на зямлі, Хоць чалавечы слёзы, гора Заўсёды вечнымі былі. (Я. Купала. Спраба актавы). Нічога вечнага на свеце Няма для шумнага жыцця; Здарэнні многія сталецці Ідуць пад века забыцця. (Я. Купала. Кругаварот). ♦ *Руск.*: НИЧТО НЕ ВЕЧНО ПОД ЛУНОЙ (ПОД СОЛНЦЕМ) (кніжн.).

НЯМА НІЧОГА НОВАГА ПАД МЕСЯЦАМ (ПАД СОНЦАМ) (кніжн.) ⇐ афарызм паходзіць са Старога завету (Кніга Эклезіяста). ◀✚ «Што было, тое і будзе; што рабілася, тое й рабіцьмецца, і нічога новага пад сонцам няма. Бывае такое, пра што людзі кажуць: «Дзівіся, вось гэта новае»; але яно ўжо было спрадвеку, да нас» (Экл 1, 9–10). Δ Афарызм мае шырокую ўжывальнасць у сучасных усходнеславянскіх літаратурных мовах, дзякуючы яго выкарыстанню на рускай мове ў перафразаваным выглядзе расійскім гісторыкам, пісьменнікам і публіцыстам М.М. Карамзіным (1766–1826) у вершы «Опытная Соломонова мудрость, или Выбранные мысли из Екклесиаста» (1797), што быў напісаны ў перайманне Эклезіяста: «*Ничто не ново под луною: Что есть, что было, будет в век; И прежде кровь текла рекою, И прежде плакал человек*». □ **Што б ні адбывалася, нішто не можа лічыцца абсалютна новым.** ☞ Выліваху раптам стала смешна. – Ты нахшталт нашага вялікага Канцлера, – сказаў ён. – Здзірае апошнюю шкуру і яшчэ патрабуе, каб яму за гэта крычалі «дзякуй!». Начальства, відаць, паўсюль аднолькавае. – А ты што, не чытаў Эклезіяста? Што было, тое будзе, і няма нічога новага пад сонцам. (У. Караткевіч. Ладдзя распачы). ♦ *Руск.*: НИЧТО НЕ НОВО ПОД ЛУНОЙ (ПОД СОЛНЦЕМ) (кніжн.).

НЯМА ПРАРОКА (ПРАРОКАЎ) У СВАЁЙ АЙЧЫНЕ ⇐ афарызм утвораны ад блізкага па зместу выслоўя, выказанага Ісусам Хрыстом, якое ўжываецца ў рознай форме ў Новым запавеце (Евангелле). ◀✚ «І паняверыліся ў Ім. А Ісус сказаў ім: ня бывае прарока без пашаны, хіба што толькі на бацькаўшчыне сваёй, і ў доме сваім» (Мв 13, 57). «А Ісус сказаў ім: ня бывае прарока без пашаны, хіба што на бацькаўшчыне сваёй і ў родзічаў і ў доме сваім» (Мк 6, 4). «І сказаў: праўду кажу вам: ніякі прарок ня прымаецца ў сваёй бацькаўшчыне» (Лк 4, 24). «Сам Ісус сьведчыў, што прарок ня мае пашаны ў сваёй бацькаўшчыне» (Ян 4, 44). □ **Заслугі суайчыннікаў ці добра знаёмых, блізкіх людзей звычайна не шануюць, аддаюць перавагу чужым аўтарытэтам.** ☞ Ён быў паэтам — і яшчэ ён быў тым, кім перастаў быць наш абрабаваны, у якога аднялі мову, народ. Моватворцам. І некалі беларусы да

зямлі паклоняцца за гэта свайму Паэту. Запознена, але што ж, калі няма прарока ў сваёй Айчыне, калі народ пакланяецца ідалам, жыве не праўдай, а падманамі. Калі, як напісаў Барадулін, «яшчэ шкадуе сон зярнят сяўніца». (У. Някляеў. Народны). ♦ *Руск.*: НЕСТЬ (НЕТ) ПРОРОКА В СВОЁМ ОТЕЧЕСТВЕ (В ОТЕЧЕСТВЕ СВОЁМ).

ПАДНЯЎШЫ МЕЧ, АД МЯЧА І ЗГІНЕ або ХТО З МЯЧОМ ПРЫЎДЗЕ, ТОЙ АД МЯЧА І ЗГІНЕ або ХТО МЕЧ ПАДНЯЎ, І ЗГІНЕ АД МЯЧА (кніжн.) ⇐ афарызм паходзіць з Новага завету, у розных кнігах якога (Евангелле, Апакаліпсіс) ужываецца ў рознай форме. ◀☩ І вось, адзін з тых, што былі зь Ісусам, працягнуўшы руку, дастаў меч свой і, ударыўшы раба першасьвятаровага, адсек яму вуха. Тады кажа яму Ісус: вярні меч твой у месца ягонае, бо ўсе, што возьмуць меч, ад мяча і загінуць. (Мв 26, 51–52); Хто вядзе ў палон, той сам пойдзе ў палон; хто мечам забівае, той сам будзе забіты мечам. Тут цярпліваць і вера сьвятых. (Адк 13, 10). Δ Крылаты афарызм шырока ўжываецца ў сучасных усходнеславянскіх літаратурных мовах, дзякуючы яго выкарыстанню ў расійскім кінафільме «Александр Невский» (1938), у якім галоўны герой – рускі князь Аляксандр Неўскі гаворыць: «*Кто с мечом к нам войдёт, от меча и погибнет. На том стояла и стоит русская земля*». Цытата з кінафільма часта ўжываецца як сапраўднае выслоўе князя Наўгародскага, вялікага князя Кіеўскага, вялікага князя Уладзіміраўскага Аляксандра Неўскага (1221–1263), хоць ні ў адным з вядомых жыццяпісаў князя яно не згадваецца. □ **Кожны, хто пагражае зброяй, хто ўжывае зброю ў дачыненні да каго-небудзь, абавязкова будзе пакараны, загіне ад гэтай жа зброі. Гаворыцца ў адказ на любую пагрозу ў адрас моўніка.** 📖 Расійскі «бальшавізм» спрыяе нацыянальным дамаганням і повен жадання здаволіць самую крайнія дэмакратычныя вымогі, але нядоля яго ў тым, што ён нежыццёвы, не мае грунт і асуджан на знішчэнне. Тут дапраўды справядлівы словы: падняўшы меч, ад мяча і згіне (Я. Лёсік. Паўстанне і нашы задачы). ♦ *Руск.*: ВЗЯВШИЕ МЕЧ – ОТ МЕЧА (МЕЧОМ) ПОГИБНУТ *або* КТО С МЕЧОМ К НАМ ВОЙДЁТ (ПРИДЁТ), ОТ МЕЧА И ПОГИБНЕТ (кніжн., высок.).

ПАЛЮБІ (ЛЮБІ) БЛІЗКАГА СВАЙГО (ТВАЙГО) [ЯК САМОГА СЯБЕ] (кніжн., публ.) ⇐ афарызм неаднаразова ўжываецца ў Новым заавеце, з’яўляецца адной з дзвюх асноўных хрысціянскіх заповедзяў, выказаных Ісусам Хрыстом. ◀☩ «Ісус жа сказаў яму: «палюбі Госпада Бога твайго ўсім сэрцам тваім, і ўсёю душою тваёю, і ўсім разуменьнем тваім»; гэта найбольшая і першая заповедзь; а другая падобная да яе: «палюбі блізкага твайго, як самога сябе»; на гэтых дзвюх заповедзях грунтуецца ўвесь закон і прарокі» (Мв 19, 37–40). «Ісус адказаў яму: першая з усіх заповедзяў: «слухай, Ізраіль! Гасподзь Бог наш ёсьць Гасподзь адзіны; і палюбі Госпада Бога твайго ўсім сэрцам тваім, і ўсёю душою тваёю, і ўсім разуменьнем тваім, і ўсёю моцаю тваёю»: вось, першая заповедзь! Другая падобная да яе: «палюбі блізкага твайго, як самога сябе»; іншае заповедзі большае за гэтыя няма» (Мк 12, 29–31). «Той сказаў у адказ: «палюбі Госпада Бога твайго ўсім сэрцам тваім, і ўсёю душою тваёю, і ўсёю моцаю тваёю, і ўсім разуменьнем тваім, і блізкага твайго, як самога сябе» (Лк 10, 27). «Калі вы выконваеце закон царскі, паводле Пісанья: палюбі блізкага твайго, як сябе самога, – добра робіце» (Як 2, 8). «Бо заповедзі: не распусьнічай, не забівай, ня крадзь, ня сьведчы ілжыва, не жадай чужога, і ўсе іншыя ляжаць у гэтым слове: любі блізкага твайго, як самога сябе» (Рым 13, 9). «Бо ўвесь закон у адзін сказ укладваецца: «любі блізкага твайго, як самога сябе» (Гал 5, 14). ⇐ Афарызм паходзіць са Старога завету, з’яўляецца

одной з асноўных божых заповедзяў. ◀✚ «Ня помсьці і ня май намыслу на сыноў народу твайго, любі блізкага твайго, як самога сябе. Я Гасподзь» (Лявіт 19, 18). □ **Ужываецца ў прамым сэнсе як заклік да гуманнасці, міласэрнасці, чалавекалюбства.** 📖 Анёл уструбіў узвышана На блішчастай трубе: «Палюбі бліжняга, Як самога сябе!..» І белых сняжынак прыгаршчы Кінуў ён на зямлю. (Л. Сільнова. Калядная казка). ♦ *Руск.: ВОЗЛЮБИ (ЛЮБИ) БЛИЖНЕГО СВОЕГО [КАК САМОГО СЕБЯ]* (книжн., публ.).

У КОЖНАГА СВОЙ КРЫЖ (кніжн.) ⇐ афарызм утвораны ад выразу *несці [свой] крыж*, які неаднаразова ўжываецца ў Новым заповеце. ◀✚ «І хто не бярэ крыжа свайго і ня йдзе сьледам за Мною, той ня варты Мяне» (Мв 10, 38). «І паклікаўшы людзей з вучнямі Сваімі, сказаў ім: хто хоча ісьці за Мною, зрачыся сябе, і вазьмі крыж свой, і ідзі за Мною сьледам» (Мк 8, 34). «А да ўсіх прамовіў: калі хто хоча ісьці за Мною, адрачыся ад сябе і вазьмі крыж свой і ідзі за Мною» (Лк 9, 23). «І хто не нясе крыжа свайго і ня ідзе за Мною, ня можа быць Маім вучнем» (Лк 14, 27). «І, нясучы крыж Свой, Ён выйшаў на месца, называнае Лобным, па-Габрэйску Галгофа» (Ян 19, 17). «Гаму і мы, маючы вакол сябе такую хмару сьведкаў, скінем зь сябе ўсякі цяжар і грэх, які аблытвае нас, і цярпліва будзем праходзіць праз поле змаганьня, якое ляжыць перад намі, гледзячы на Пачынальніка і Спраўцу веры, Ісуса, Які, дзеля радасьці, што была перад Ім, прыняў крыж, пагардзіўшы ганьбаю, і сеў праваруч трона Богага» (Габр 12, 1–2). □ **У кожнага чалавека свае цяжасці ў жыцці, якія яму даводзіцца пераадольваць самастойна.** 📖 Захварэла. Пасцельны рэжым, А за вокнамі чэрвеня гукі. На зямлі, без ніякай прынукі, Усе носім свае мы крыжы. (Н. Кавальчук. Крыж у кожнага свой). ♦ *Руск.: У КАЖДОГО СВОЙ КРЕСТ* (книжн.).

УСЯМУ СВОЙ ЧАС ⇐ афарызм утвораны ад тоеснага па зместу выслоўя, якое неаднаразова ўжываецца ў рознай форме ў Старым заповеце. ◀✚ «Усё мае сваю пару, і гадзіна кожнае дзеі – пад небам» (Экл 3, 1). «Хто выконвае заповедзь, той не зазнае нічога ліхога. Сэрца мудрага ведае час і ўправу; бо на ўсякую рэч ёсьць свая пара і ўправа; а чалавеку вялікае ліха з таго, бо ня ведае ён, што будзе; і як яно будзе – хто скажа яму?» (Экл 8, 5–7). □ **Усё павінна адбыцца ў сваю чаргу, у свой час.** 📖 Успомніў. У душу патыхнула даўнім, ужо напалавіну забытым. Ніна... Так... Ніна Купрыянава... Ледзь успомніў; а калісь у гэтым імені было многа блізкага, дарагога. Дарагога па-свойму, па-асабліваму. Гэта ж было тады, калі яму было шаснаццаць гадоў, калі ў душы дрыгацела вясновая свежасць, калі ўвесь кіпеў дзіўнымі шалёнымі парываньнямі. Цяпер інакш, цяпер – розум. А тады было сэрца – маладое, яшчэ дзіцячае зусім. А што лепей? Усяму свой час... Гуторскі ўздыхнуў, злавіў сябе на гэтым і ўсміхнуўся. (М. Зарэцкі. Ворагі). ♦ *Руск.: ВСЕМУ СВОЁ ВРЕМЯ [и ВРЕМЯ ВСЯКОЙ ВЕЩИ ПОД НЕБОМ] или ВСЕМУ СВОЙ ЧАС и ВРЕМЯ ВСЯКОМУ ДЕЛУ ПОД НЕБЕСАМИ* (устар.).

ХТО НЕ З НАМІ, ТОЙ СУПРАЦЬ НАС (кніжн.) ⇐ афарызм утвораны ад блізкага па зместу і форме выслоўя, выказанага Ісусам Хрыстом, якое ўжываецца ў Новым заповеце (Евангелле). ◀✚ «Хто не са Мною, той супраць Мяне; і хто ня збірае са Мною, той раскідае» (Мв 12, 30; Лк 1, 23). □ **Ужываецца ў прамым сэнсе. У таталітарным грамадстве выкарыстоўваецца ў адносінах да іншадумцаў.** 📖 Колас: Я падумаю. Калі гэта антыўрадавая акцыя, я не пайду. Дудар: Хто б сумняваўся. Дзвесце метраў хадзіць – няхай качкі свіслацкія ходзяць. Толькі шэсце, а хто не з намі, той супраць нас. Зарэцкі: Шурка, я лічу, што ты занадта рэзкі, але я з табой, бо ты

адзіны, хто вывеў пратэст з кухні на вуліцу. (Наша Ніва. 11.03.2018). ♦ *Руск.*: КТО НЕ С НАМИ (НЕ СО МНОЮ), ТОТ ПРОТИВ НАС (ПРОТИВ МЕНЯ) (кніжн., публ.).

ХТО НЕ ПРАЦУЕ (НЕ РОБІЦЬ), ТОЙ НЕ ЕСЦЬ ⇐ афарызм утвораны ад выслоўя *Калі хто не хоча працаваць, той і не еж*, якое ўжываецца ў Новым запавеце. ◀✚ «А наказваем вам, браты, імем Госпада нашага Ісуса Хрыста, пурацца кожнага брата, які жыве гультаём, а не паводле падання, якое прынялі ад нас, бо вы самі ведаеце, як павінны вы пераймаць нас; бо мы не гультаявалі ў вас, ні ў кога ня елі хлеба дарма, а займаліся працай і рабілі ноч і дзень, каб ня стацца цяжарам каму-небудзь з вас, не таму, каб мы ня мелі ўлады, а каб сябе саміх даць вам у прыклад на перайманьне нас. Бо, калі мы былі ў вас, дык наказвалі вам вось што: калі хто ня хоча працаваць, той і ня еж» (2 Фес 3, 6–10). □ **Ужываецца ў прамым сэнсе як заклік да барацьбы з паразітызмам, дармаедствам.** ◀✚ Сапраўды, ёсць прымаўка «Хто не робіць, той не есць». Але ў цяжкім становішчы непрацоўнага, абяздоленага можа апынуцца кожны. У народзе гэта ведалі, дапамагалі сваім людзям, суседзям у розных працах, існуе ў беларускай мове і назва гэтай дапамозе – талака. (Наша Ніва. Ліст у рэдакцыю. 28.06.2015). ♦ *Руск.*: КТО НЕ РАБОТАЕТ, ТОТ [ДА] НЕ ЕСТ.

ХТО СЕЕ / ПАСЕЕ ВЕЦЕР, ТОЙ ПАЖНЕ БУРУ (кніжн.) ⇐ афарызм утвораны ад блізкага па форме выслоўя са Старога завету. ◀✚ «Як што яны сеялі вецер, дык і пажнуць буру: хлеба на карані ня будзе ў яго, зерне ня дасць мукі, а калі і дасць, дык чужыя праглынуць яе» (Ас 8, 7). ⇐ Афарызм узнік на аснове блізкага па форме афарызма са Старога завету. ◀✚ «Хто сее няпраўду, пажне буру, і біч гневу яго прападзе» (Высл 22, 8). □ **Той, хто пачынае вайну, правакуе канфлікт і да т.п., будзе сурова пакараны; той, хто з'яўляецца завадатарам канфлікту, загіне ў выніку гэтага канфлікту.** ◀✚ «Хто пасее вецер – пажне буру...» – зноў даляцеў аднекуль да Славіка голас, і ён зразумеў, што гэта пра таго, пра каго ён думаў, і што скончыць той вельмі кепска. (Б. Пятровіч. Спачатку была цемра). ♦ *Руск.*: КТО СЕЕТ ВЕТЕР, ПОЖНЁТ БУРЮ (кніжн.).

ХТО ШУКАЕ, ТОЙ ЗНАХОДЗІЦЬ ⇐ афарызм утвораны ад блізкага па зместу і форме афарызма *Шукайце і знойдзеце*, які неаднаразова ўжываецца ў Бібліі. ◀✚ «І ўсклікнеце Мне, і пойдзеце і памоліцеся Мне, і Я пачую вас; і пашукаеце Мяне і знойдзеце, калі пашукаеце Мяне ўсім сэрцам вашым» (Ер 29, 12–13). «Прасеце, і дасца вам; шукайце, і знойдзеце; стукайцеся, і адчыняць вам; бо кожны, хто просіць, атрымлівае, і, хто шукае, знаходзіць, і хто стукаецца, таму адчыняць» (Мв 7, 7–8). «І Я кажу вам: прасеце, і дасца вам; шукайце, і знойдзеце; стукайцеся, і адчыняць вам; бо кожны просьбіт атрымлівае, і шукальнік знаходзіць, і хто стукаецца, таму адчыняць» (Лк 11, 9–10). □ **Мэты дамагаецца той, хто ўвесь час імкнецца да яе.** ◀✚ Вось аднойчы, нейкім святам, Пры сняданні тата кажа: – Бедна, хлопцы, наша хата І нясмачна наша каша. Ад адной худой кароўкі Малака ўсім не хапае. Не памогуць нам гаворкі, Трэба рада тут другая. Трэба вам ісці у людзі, Пабываць вам у народзе. Хто пытае – той не блудзіць, Хто шукае – той знаходзіць. Справа ясная, як сонца. Спрэчак жадных быць не можа. Падняліся зразу хлопцы Рыхтавацца ў падарожжа. (У. Дубоўка. Хто шукае – той знаходзіць). ♦ *Руск.*: ИЩИТЕ И ОБРЯЩЕТЕ [, ТОЛЦЫТЕ, И ОТВЕРЗЕТСЯ] *або* КТО ИЩЕТ, ТОТ ВСЕГДА НАЙДЁТ.

ЧАЛАВЕК МАРЫЦЬ, А БОГ УЛАДАРЫЦЬ *або* ЧАЛАВЕК МЯРКУЕ, А БОГ НЕ ЧУЕ (РАЗМЯРКУЕ, РАСПАРАДЖАЕЦЦА, РАСПАРАДКУЕ) *або* ЧАЛАВЕК ПЛАНУЕ, А БОГ ВЫРАКУЕ ⇐ афарызм утвораны ад блізкага па зместу і форме выслоўя са

Старога запавету. ◀✚ «Сэрца чалавека абдумвае свой шлях, а Гасподзь кіруе шэсьцем ягоным» (Высл 16, 9). □ **Неспадзяваныя жыццёвыя акалічнасці могуць перашкодзіць ажыццяўленню чыіх-л. планаў ці выкананню жаданага.** 📖 Чалавек марыць, а Бог уладарыць. Вось і ў мяне так атрымалася: збіраўся з блізкімі людзьмі свой дзень нараджэння адзначыць, ды менавіта ў гэты дзень трапіў у бальніцу. Скруціла. Настрой, вядома, сапсаваўся. Але хандра працягвалася нядоўга. Бальніца №2, якая на пэўны час дала прытулак, прыемна ўразіла. (Маладзечанская газета. 17.06.2016). ♦ *Руск.:* ЧЕЛОВЕК ПРЕДПОЛАГАЕТ, А БОГ РАСПОЛАГАЕТ.

ШЛЯХІ БОЖЫЯ (БОСКІЯ) НЕВЯДОМЫЯ (кніжн.) ⇐ афарызм утвораны ад тоеснага па зместу і блізкага па форме выслоўя з Новага запавету. ◀✚ «О, бездань багацця і мудрасці і ведання Божага! якія неспасыцігальныя суды Ягоныя і недаследныя шляхі Ягоныя!» (Рым 11, 33). □ **Пра непрадказальнасць лёсу; пра немагчымасць што-небудзь прадбачыць, агадаць.** 📖 У нашай мове ўжываецца шэраг варыянтаў, тоесных паводле сэнсу расійскаму неісповедимы пути Господни. У Караткевіча чытаем: «Нявызнаныя шляхі Твае, Пане Божа». Герой апавядання ўладзімера Арлова гаворыць пра «нявызнаныя шляхі Божыя». Аўтарка каталіцкага часопісу «Ave Maria» піша пра «неспазнаныя шляхі Пана». У п'есе Івана Чыгрынава ў рэпліцы знаходзім, што «шляхі Гасподнія няведамы». Вось жа, шляхі ці дарогі Божыя (Гасподнія) нявызнаныя, неспазнаныя, няведамыя або – яшчэ – нязведныя, бо ня дадзена іх зведаць, спасыцігнуць. (Ю. Бушылякоў. Дарогі Божыя нязведныя). ♦ *Руск.:* НЕИСПОВЕДИМЫ ПУТИ ГОСПОДНИ (кніжн., публ.).

ШТО ПАСЕЕШ, ТОЕ І ПАЖНЕШ ⇐ афарызм утвораны ад тоеснага па зместу і блізкага па форме афарызма *Што пасее чалавек, тое і сажне*, які ўжываецца ў Новым запавеце. ◀✚ «Той, каго настаўляюць словам, дзяліся ўсякім дабром з тым, хто настаўляе. Ня крывеце душою: Бог паганьбены ня бывае. Што пасее чалавек, тое і сажне: хто сее ў плоць сваю, ад плоці пажне прахласьць; а хто сее ў Дух, ад Духа пажне жыццё вечнае. Робячы дабро, ня струджаймася: бо ў свой час пажнём, калі не аслабнем» (Гал 6, 6–9). ⇐ Афарызм узыходзіць да блізкіх па зместу і форме выслоўяў са Старога запавету. ◀✚ «Хто са слязьмі сеяў, пажынацьме з радасцю. Хто з плачу нясе насенне, вернецца з радасцю, нясучы снапы свае» (Пс 125, 5–6). □ **За сваю віну, непрыстойныя дзеянні даводзіцца адплачваць.** 📖 Па-першае, кожны дзень настаўнік павінен ісці на працу радасна. І гэтую радасць дарыць дзецям. Гэта залог поспеху ў педагагічнай прафесіі. Па-другое, павінна быць такая якасць, як рэўнасць. Твой прадмет абавязкова павінен быць самым любімым у вучняў, а паказчыкі працы – лепшымі ў школе. Гэта значыць, быць дбайным ў адносінах да свайго прадмета. Па-трэцяе, быць справядлівым і праўдзівым ў адносінах да вучняў. Дзяцей жа не падманеш, яны адчуваюць няшчырасць лепш, чым дарослыя. Самае галоўнае – быць добрым і вучыць школьнікаў быць добрымі. Бо, як гаворыцца, што пасееш, тое і пажнеш. (Жыццё Палесся. 05.02.2014). ♦ *Руск.:* ЧТО ПОСЕЕШЬ, ТО И ПОЖНЕШЬ.

Заклучэнне

Устаноўлена, што ў сучаснай беларускай літаратурнай мове актыўна ўжываецца не менш за 300 крылатых афарызмаў, якія паходзяць з Бібліі. Такія афарыстычныя адзінкі павінны сістэмна і комплексна апісвацца асобна, у спецыяльным лінгвістычным слоўніку «*Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з біблейскіх крыніц*», які паводле прызначэння, асаблівасцей зместу і

структуры мэтазгодна кваліфікаваць як спецыялізаваны лінгвістычны даведнік нарматыўнага характару (тлумачальны слоўнік з гістарычна-этымалагічнай і параўнальнай зонамі). Біблейскія афарызмы павінны быць кадыфіраваны ў слоўніку з пункту гледжання літаратурнай нормы паводле формы, значэння, стылістычных характарыстык ужывання ў маўленні, біблейскага паходжання, фармальнай і зместавай суадноснасці з біблейскай першакрыніцай. Кожная афарыстычная адзінка мусіць апісвацца ў слоўніку паводле асноўнай формы і ўсіх варыянтных і факультатыўных форм, атрымліваць моўна-стылістычную і функцыянальна-стылістычную (і пры неабходнасці экспрэсіўна-ацэначную) характарыстыкі, суправаджацца гістарычнай і этымалагічнай даведкай, адсылацца да кантэксту біблейскай першакрыніцы, забяспечвацца лінгвістычнымі і культуралагічнымі каментарыямі, атрымліваць тлумачэнне свайго значэння (і пры неабходнасці сітуацыі ўжывання), ілюстравана прыкладамі выкарыстання ў маўленні (на матэрыяле мовы сродкаў масавай інфармацыі, публіцыстычных тэкстаў, твораў мастацкай літаратуры і інш.), адсылацца да адпаведнікаў у рускай мове.

Вызначаныя ў даследаванні прынцыпы і параметры лексікаграфічнага апісання біблейскіх афарызмаў, што ўжываюцца як крылатыя ў сучаснай беларускай літаратурнай мове, будуць выкарыстаны пры ўкладанні слоўніка «Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з біблейскіх крыніц». У выніку даследавання лексікаграфічна апісана каля трыццаці найбольш ужывальных афарыстычных адзінак, якія склалі першыя матэрыялы да слоўніка.

ЛІТАРАТУРА

Балакова, Д., Вальтер, Х. і Мокиенко, В. М. (2012). *Лепта біблейскай мудрасці: краткі руско-словацко-немецкі слоўнік біблейскіх крылатых слоў*. Ružomberok – Greifswald – Санкт-Пetersбург, 140 с.

Балакова, Д., Вальтер, Х. і Мокиенко, В. М. (2015). *Из біблейскай мудрасці = Z biblickej mudrosti = Biblische Weisheiten: руско-словацко-немецкі слоўнік біблейскіх слоў*. Greifswald, 344 с.

Балакова, Д., Вальтер, Х., Венжинович, Н. Ф., Гутовская, М. С., Иванов, Е. Е. і Мокиенко, В. М. (2014). *Лепта біблейскай мудрасці: біблейскія крылатыя выразення і афорызмы на руском, англійском, беларуском, немецком, словацком і украінском мовах*. Слоўнік. Могилев, 208 с.

Балакова, Д., Вальтер, Х., Иванов, Е. Е. і Мокиенко, В. М. (2015). О переводном словаре наиболее употребительных библеизмов (в английском, белорусском, немецком, русском, словацком, украинском языках). [У:] *Даследаванні па германскай і славянскай філалогіі = Acta Germano-Slavica*. Зб. навук. арт. Іваноў Я. Я. (гал. рэд.). Магілёў, вып. 6, с. 154–163.

Балакова, Д., Вальтер, Х., Иванов, Е. Е. і Мокиенко, В. М. (2016). «Лепта біблейскай мудрасці» в современных европейских языках (о русско-славянском словаре библеизмов с эквивалентами в германских, романских и кавказских языках). [В:] *Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – 2015*. Сб. науч. ст. Иванов Е. Е. (гл. ред.). Могилев, с. 3–10.

Балакова, Д., Ковачева, В. і Мокиенко, В. М. (2013). *Наследие Библии во фразеологии*: монографія. Вальтер Х. (науч. ред.). Greifswald, 308 с.

Біблія: кнігі Святога Пісаньня Старога і Новага Запавету кананічныя ў беларускім перакладзе (2002). Duncanville (USA), 1535 р.

Венідзіктаў, С. В. (2003). Іншамоўныя крылатыя выразы ў сучаснай беларускай мове. [In:] *Studia slavistyczne*, t. 4, s. 121–130.

Венідзіктаў, С. В. і Іваноў, Я. Я. (2002). Рускамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай мове. [In:] *Dziedzictwo przeszłości związków językowych*,

literackich i kulturowych polsko-balto-wschodniostowiańskich. Nosowicz J. F., Budrowska K. (red. nauk.). Białystok, t. VIII, s. 210–217.

Венідзіктаў, С. В., Даніленка, І. Л., Іванова, С. Ф. і Іваноў, Я. Я. (2004). *Крылатыя выразы ў беларускай мове* : тлумачальны слоўнік. Іваноў Я. Я. (наук. рэд.). Магілёў, ч. 1, 136 с.

Венідзіктаў, С. В., Даніленка, І. Л., Іванова, С. Ф., Іваноў, Я. Я. і Чэх, В. В. (2006). *Крылатыя выразы ў беларускай мове.* Тлумачальны слоўнік. Магілёў, ч. 2, 208 с.

Іванов, Е. Е. (2000). Языковая природа крылатых слов. [У:] *Праблемы беларускага літаратуразнаўства.* Зб. навук. арт. Клімуць Я. І. (гал. рэд.). Мінск, с. 303–312.

Іванов, Е. Е. (2018). Проблема объема и дифференциации класса высших (афористических) единиц языка (на материале русского и белорусского языков). [В:] *Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – V.* Сб. науч. ст. Иванов Е. Е. (гл. ред.). Могилев, с. 28–32.

Іванов, Е. Е. и Мокиенко, В. М. (2017). О европейском словаре библеизмов. [В:] *Универсальное и национальное в языковой картине мира: II Международная научная конференция, Минск, 14–15 октября 2016 г.* Фурашова Н. В. (гл. ред.). Минск, с. 188–191.

Іваноў, Я. Я. (2005). Крылатыя словы. [У:] *Беларускі фальклор* : энцыклапедыя. Пашкоў Г. П. (гал. рэд.). Мінск, т. 1, с. 729–730.

Іваноў, Я. Я. (2011). *Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц VIII ст. да н. э. – XX ст.* Тлумачальны слоўнік. Магілёў, 164 с.

Іваноў, Я. Я. (2014). Беларускія прыказкі з біблейных крыніц (матэрыялы да руска-беларуска-англійскага слоўніка біблеізмаў). [В:] *Авраамиевские чтения.* Сб. науч. ст. Королькова А. В. (гл. ред.). Смоленск, с. 11–24.

Іваноў, Я. Я. (2015). Афарыстыка беларускай мовы: выбраныя даследаванні і матэрыялы (1960–2014): бібліяграфічны агляд. [У:] *Даследаванні па германскай і славянскай філалогіі = Acta Germano-Slavica.* Зб. навук. арт. Іваноў Я. Я. (гал. рэд.). Магілёў, вып. 6, с. 249–275.

Іваноў, Я. Я. (2017а). *Афарыстычныя адзінкі ў беларускай мове.* Магілёў, 208 с.

Іваноў, Я. Я. (2017б). Афарыстычнае выказванне як моўная мадэль крылатых слоў. [У:] *Філолагічны студыі.* Вып. 16. Кривий Ріг, с. 114–121.

Іваноў, Я. Я. і Іванова, С. Ф. (1997). *Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразў.* Лінгвакраіназнаўчы дапаможнік. Мінск, 262 с.

Лилич, Г. А., Мокиенко, В. М. и Трофимкина, О. И. (2010). *Толковый словарь библейских выражений и слов: около 2000 единиц.* Москва, 640 с.

Мокиенко, В. М. (2007). *Давайте говорить правильно! Словарь библейских крылатых выражений.* Санкт-Петербург, 215 с.

Цеплякова, А. Д. (2009а). Англамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад і крыніцы паходжання). [У:] *Веснік Мазьрскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя І. П. Шамякіна, № 2 (23),* с. 162–166.

Цеплякова, А. Д. (2009б). Нямецкамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад і крыніцы паходжання). [У:] *Веснік Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. А. Куляшова, № 1 (32),* с. 137–143.

Цеплякова, А. Д. (2009в). Франкамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад і крыніцы паходжання). [У:] *Веснік Брэстскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна.* Серыя філалагічных навук, № 2 (12), с. 109–116.

Цеплякова, А. Д. і Іванова, С. Ф. (2010а). Лацінскія запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад, формы ўжывання і крыніцы

паходжання). [У:] *Веснік Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя І. П. Шамякіна*, № 1 (26), с. 88–93.

Цеплякова, А. Д. і Іванова, С. Ф. (2010б). Старажытнагрэчаскія запазычанні крылатых слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад, формы ўжывання і крыніцы паходжання) [У:] *Веснік Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта. Серыя А: гуманітарныя навукі*, № 7, с. 176–179.

Янкоўскі, Ф. М. (1960). *Крылатыя словы і афарызмы (з беларускіх літаратурных крыніц)*. Мінск, 135 с.

Die slawische Phraseologie und die Bibel = Славянская фразеология и Библия = Slovanská frazeológia a Biblia (2013). Walter H., Mokienko V. M. (ed.). Greifswald, 205 S.

Ivanov, E. E. (2016). Aphorism as a Unit of Language and Speech. [In:] *EUROPHRAS 2016: Word Combinations in the Linguistic System and Language Use: Theoretical, Methodological and Integrated Approaches, Trier, August 1–3, 2016. Abstracts*. Trier, s. 42.

Walter, H. und Mokienko, V. M. (2009). *Deutsche-russisches Wörterbuch biblischer Phraseologismen. Mit historisch-etymologischen Kommentaren*. Greifswald, 199 S.

Walter, H., Komorowska, E., Krzanowska, A. i zesp. (2010). *Deutsch-polnisches Wörterbuch biblischer Phraseologismen mit historisch-etymologischen Kommentaren*. Szczecin, Greifswald, 343 S.

Walter, H. und Fojtů, P. (2012). *Schwarzes Schaf, falscher Prophet, barmherziger Samariter. Deutsch-tschechisches Wörterbuch biblischer Phraseologismen mit historisch-etymologischen Kommentaren*. Greifswald, 176 S.

*Подано до редакції 01.10.2018 року
Прийнято до друку 31.10.2018 року*